

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
MINTAQAVIY BO‘LIMI
XORAZM MA‘MUN AKADEMIYASI**

**XORAZM MA‘MUN
AKADEMIYASI
AXBOROTNOMASI**

Axborotnoma OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi 223/4-son qarori bilan biologiya, qishloq xo‘jaligi, tarix, iqtisodiyot, filologiya va arxitektura fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2024-6/4

**Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi
2006 yildan boshlab chop qilinadi**

Xiva-2024

Bosh muharrir:

Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.

Tahrir hayati:

Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.
Abdullayeva Muborak Maxmusovna, b.f.d., prof.
Abduhalimov Bahrom Abduraximovich, t.f.d., prof.
Agzamova Gulchexra Azizovna, t.f.d., prof.
Aimbetov Nagmet Kalliyevich, i.f.d., akad.
Ametov Yakub Idrisovich, d.b.n., prof.
Babadjanov Xushnut, f.f.n., prof.
Bobojonova Sayyora Xushnudovna, b.f.n., dos.
Bekchanov Davron Jumanazarovich, k.f.d.
Buriyev Xasan Chutbayevich, b.f.d., prof.
Gandjayeva Lola Atanazarovna, b.f.d., k.i.x.
Davletov Sanjar Rajabovich, tar.f.d.
Durdiyeva Gavhar Salayevna, arx.f.d.
Ibragimov Baxtiyor To‘laganovich, k.f.d., akad.
Izzatullayev Zuvayd, b.f.d., prof.
Ismailov Is‘haqjon Otabayevich, f.f.n., dos.
Jumaniyozov Zoxid Otaboyevich, f.f.n., dos.
Jumanov Murat Arepbayevich, d.b.n., prof.
Kadirova Shaxnoza Abdusalilovna, k.f.d., prof.
Qalandarov Nazimxon Nazirovich, b.f.f.d., k.i.x.
Karabayev Ikramjan Turayevich, q/x.f.d., prof.
Karimov Ulug‘bek Temirbayevich, DSc
Kurbanbayev Ilhom Jumanazarovich, b.f.d., prof.
Kurbanova Saida Bekchanovna, f.f.n., dos.
Qutliyev Uchqun Otoboyevich, f-m.f.d.
Lamers Jon, q/x.f.d., prof.
Maykl S. Enjel, b.f.d., prof.
Maxmudov Raufjon Baxodirovich, f.f.d., k.i.x.
Mirzayev Sirojiddin Zayniyevich, f-m.f.d., prof.
Mirzayeva Gulnara Saidarifovna, b.f.d.

Pazilov Abduvayeit, b.f.d., prof.
Razzaqova Surayyo Razzoqovna, k.f.f.d., dos.
Ramatov Bakmat Zaripovich, q/x.f.n., dos.
Raximov Raxim Atajanovich, t.f.d., prof.
Raximov Matnazar Shomurotovich, b.f.d., prof.
Raximova Go‘zal Yuldashovna, f.f.f.d., dos.
Ro‘zmetov Baxtiyar, i.f.d., prof.
Ro‘zmetov Dilshod Ro‘zimboyevich, g.f.n., k.i.x.
Sadullayev Azimboy, f-m.f.d., akad.
Salayev San‘atbek Komilovich, i.f.d., prof.
Saparbayeva Gulandam Masharipovna, f.f.f.d.
Saparov Kalandar Abdullayevich, b.f.d., prof.
Safarov Alisher Karimjanovich, b.f.d., dos.
Sirojov Oybek Ochilovich, s.f.d., prof.
Sobitov O‘lmasboy Tojxmedovich, b.f.f.d., k.i.x.
Sotipov Goyipnazar, q/x.f.d., prof.
Tojibayev Komiljon Sharobidinovich, b.f.d., akad.
Xolliyev Askar Ergashevich, b.f.d., prof.
Xolmatov Baxtiyor Rustamovich, b.f.d.
Cho‘ponov Otanazar Otojovich, f.f.d., dos.
Shakarboyev Erkin Berdikulovich, b.f.d., prof.
Ermatova Jamila Ismailovna, f.f.n., dos.
Eshchanov Ruzumboy Abdullayevich, b.f.d., prof.
O‘razboyev G‘ayrat O‘razaliyevich, f-m.f.d.
O‘rozboyev Abdulla Durdiyevich, f.f.d.
Hajiyeva Maqsuda Sulstonovna, fal.f.d.
Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.
Xudayberganova Durdona Sidiqovna, f.f.d.
Xudoyberganov Oybek Ikromovich, PhD, k.i.x.

Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi: ilmiy jurnal.-№6/4 (115), Xorazm Ma‘mun akademiyasi, 2024 y. – 475 b. – Bosma nashrning elektron varianti - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Muassis: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi mintaqaviy bo‘limi – Xorazm Ma‘mun akademiyasi

МУҲДАРИЖА
FILOLOGIYA FANLARI

Abdullayeva G. Bolalar she'riyatida lirik qahramon ifodasi	7
Abdullayeva G.N. Vafo va xiyonat ziddiyati	9
Abdullayeva P.U. Ellipsis va substitutsiya hodisalari	12
Abdurahmonova H.Yu., Nishonov P.P. XIX asrda fransuz adabiyoti: qishloq turmush tarzi manzaralari va adabiy tendensiyalar	15
Abdurakhmonova A. Clarity counts: avoiding ambiguity through proper punctuation	17
Abdusagatova F. Radio eshittirishdagi yangi yo'nalishlar - davr talabi	20
Absmadova M.I. O'zbek va ingliz tillaridagi diplomatik terminlarning qiyosiy tahlili	23
Ahmadaliyeva S.M., Shavkatova N.Z. Pragmatonimlarda stilistik vositalarning qo'llanilishi	25
Ahmadjonov M.A. O'zbekiston bosma nashrlari va blogosferasida bank-moliya mavzusining talqini: xususiyatlar, ziddiyatlar va tendensiyalar	
Ahmadzade O. Functional styles of the Azerbaijani literary language of the XIX and early XX centuries in the researches of academician Tofiq Hajiyev	28
Akhmedova S.H., Bafoyeva D.D. Linguistic and cultural characteristics of english and uzbek proverbs	30
Alimova K.M. Postmodernizm davri kampus romanlari poetikasi	33
Allaberganova R., Maxmudov R. Qadimgi turkiy qavmlardagi ayrim shaxs nomlarining antroposentrik tadqiqi	36
Allayev Z.M. Development of oneirosphere in traditional China	39
Alqarov N.A. Investigating Utopian and Dystopian Motifs within Germanic and Romantic Literary Traditions	42
Amonov H.H., Raximova G. Pahlavon Mahmud she'riyatida ilm-ma'rifat afzalliklari va nodonlikning illatlari talqini	46
Amonova Z.Q., To'rayeva M.T. Alisher Navoiy lirikasida ma'shuqa uzvlarining badiiy talqinlari	49
Amonov U.S., Saparova Sh.R. Sadridin Ayniy bolalar adabiyotining asoschisi	53
Anvarova S.M. Translating names of uzbek national clothes into english language	56
Atadjanova S.A. "Zubdatu-t-tavorix" asari she'riy shakllaridagi ma'naviy san'atlar	58
Ataniyazova D. Sh. Pragmatical characteristics of english and uzbek proverbs with food components	61
Ataxanova V.R. «Kitobi dadam qo'rqu» va Xorazm dostonlarining motivlar tizimi bo'yicha tahlili	64
Avezova A.M. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostonlari qiyosiy adabiyotshunoslik aspektida	66
Axmadaliyeva S.M. Onomastik ko'lam va unda pragmatonimlarning o'rni	69
Axtamova B.A. S.Ayniyning "Doxunda" asarida nutqiy mulqotning sotsiopragsmatik xususiyatlari	72
Azamatova G.S. Category of number in german language	75
Babajanova L.J. Bilingval tezaurus yaratishda muammo va qiyinchiliklar. O'zbek va ingliz tillardagi fe'llarning valentlik munosabati masalalari	78
Babayeve P.T. Lexical-semantic features of onomastic units and points of development in fiction	81
Bakhronova B. The ways of improving note-taking skills in sequential translation	83
Baxranova D.U., Qarshiyeva L.Z. Fe'l so'z turkumiga oid so'zlarda polisimiyaning hosil bo'lishi	86
Baymuratova X.A. "Firdavs ul-iqbol" asarida qo'llangan ayrim kosmonimlar xususida	90
Berdibekova H.M. O'zbek tilidagi falsafiy terminlarni ta'limiy korpusda teglash masalasi	93
Boboxonova S.X. Nemis va o'zbek tillarida hozirgi -kelasi zamonni o'rgatishning metodikasi	96
Botirbayeva Z., Bahodirova F. Giperbola (mubolag'a san'ati)ning reklamadagi o'rni	98
Choriyev U. Jadid ma'rifatparvarlari yaratgan darsliklarning ilmiy ahamiyati	102
Davlatnazarov D.R. "Go'ro'g'lining tug'ilishi" dostonining versiyalaridagi antroponimlarning farqlanishi	104
Djalilova D.Z. "Javzo" romanida malikalar obrazi tahlili	107
Do'smatov S. Hamadoniy va Haririy maqomalarining o'ziga xosliklari	110
Egamnazarova D.Sh. Analyzing syntactic deviations through patterns, purposes, and perceptions	112
Ergasheva X. Qishloq xo'jaligiga oid atamalarning leksik-semantik xususiyatlari	115
Eshqobilova O. Ingliz va o'zbek tili so'z birikmalari tuzilishining konseptual-kognitiv tasviri va matn shakllantirish imkoniyatlari	118
Fayzullayeva R. Ilk yozma manbalardagi vatan talqinining Sirojiddin Sayyid ijodiga ta'siri	120

Kishining bilim olishi, salohiyatli fuqaro bo'lib ulg'ayishi, el-yurt manfaati uchun xizmat qilishi va ilm fan taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shishi hamma zamonlarda dolzarb sanalgan masalalardan hisoblanadi.

Qaysiki, bir jamiyat ilm yo'lidan borib, uning vositalarini to'g'ri tanlagan holda taraqqiyotini qurgan bo'lsa, yuksak cho'qqilarga erishgan. Bunga kunsayin rivojlanayotgan yangi O'zbekiston yaqqol misol bo'la oladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Pahlavon Mahmud Ruboiylari. "O'zbek adabiyoti". – T.: "O'qituvchi", 2001.
2. Пахлавон Махмуд. Рубоийлар. – Тошкент: Ф.Фуллом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. 1979. - 45 б.
3. Навоий асарлари луғати. –Т.: Ф.Фуллом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. 1982. - 743 б.
4. Bobojonov D., Abdurasulov M. "Adabiyot farzandlari", Xorazm Ma'mun akademiyasi nashroyoti, 2009.
5. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. 2 ж. -Душанбе:
6. Сарредакцияи илмий энциклопедияи шӯравии тоҷик. 534 б.
7. www.ziyounet.uz

UO'K 82.091+821.512.133

ALISHER NAVOIY LIRIKASIDA MA'SHUQA UZVLARINING BADIY TALQINLARI

Z.Q.Amonova, dots., f.f.d., Buxoro davlat universiteti, Buxoro

M.T.To'rayeva, talaba, Buxoro davlat universiteti, Buxoro

Annotatsiya. Ushbu maqolada Alisher Navoiyning lirik merosi tarkibidagi ayrim g'azallarda qo'llangan somatik birliklar - tana a'zolarining badiiy ifodasi tahlil qilingan. Ijodkorning ma'shuqa portretini gavdalanitirishdagi o'ziga xos ifoda uslubi hamda noan'anaviy o'xshatishlariga ahamiyat qaratilgan. Ayniqsa, somatik birliklar va arab harflarining shakliy ko'rinishi bilan birlikda hosil qilingan badiiy tasviriy vositalar tahlilga tortilgan.

Kalit so'zlar: zulf, ko'z, yuz, xol, qosh, lab, Xizr, Iso, Masih, arab harflari, kitobat san'ati, tashbeh

Аннотация. В статье анализируется художественное выражение соматических единиц - частей тела, используемых в некоторых газелях лирического наследия Алишера Навои. Акцент сделан на уникальной выразительной манере художника и нестандартных сравнениях в изображении портрета возлюбленного. В частности, были проанализированы художественные изобразительные средства, созданные в единстве с соматическими единицами, и шаткий вид арабских букв.

Ключевые слова: Зульф, глаз, лицо, бровь, губа, Хызр, Иисус, Христос, арабские буквы, книжное искусство, ташбе.

Abstract. This article analyzes the artistic expression of somatic units - body parts used in some ghazals of Alisher Navoi's lyrical heritage. Emphasis is placed on the artist's unique style of expression and unconventional similes in embodying the portrait of a lover. In particular, somatic units and artistic visual tools created in unity with the formal appearance of Arabic letters were analyzed.

Key words: zulf, eye, face, freckle, eyebrow, lip, Khizr, Jesus, Christ, Arabic letters, book art, tashbeh

Kirish: Badiiy adabiyotda tasvir vositasi sifatida somatizmlardan keng foydalaniladi. Mazkur atamadan dastlab olim F.O.Vakk foydalangan [1]. Shuningdek, rus ilmiy jamoatchiligida ham ayni masala e'tibordan chetda qolgan ems. Jumladan, olim Rayxshteyn fikriga ko'ra, "Somatizmlar bu - odam yoki hayvon tana qismlarining asl ma'nosiga ega bo'lgan otlardir" [2]. Ana shu nuqtayi nazardan qaraganda, o'zbek mumtoz adabiyotida ham eng ko'p murojaat qilingan masalalardan biridir. Ayniqsa, mumtoz lirikada somatizmlar ma'shuqa uzvlarini badiiy bo'yoqlarda ifodalash uchun xizmat qiladi. Ma'lumki, mumtoz adabiyotda lirik qahramon, asosan, ishq dardiga mubtalo bo'lgan oshiq bo'lib, uning hijron iztiroblari, dard-u g'amlari, yor go'zalligi va uning vasliga erishmoq umidida boshdan kechirgan iztiroblari, kechinmalari qalamga olinadi. Ya'ni oshiqona g'azallarda ma'shuqa go'zalligi tasviri yoki hijron iztiroblariga qolgan oshiqning ruhiy holati tasvirida somatizmlar badiiy san'atlarni yuzaga keltiruvchi vosita hisoblandi. Ayni jihatni ko'pgina

mumtoz shoirlar ijodida ko'rish mumkin. Xususan, Alisher Navoiy ijodida somatizmlar bilan bog'liq juda ko'p she'rlarni ko'rish mumkin.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Navoiyning quyida keltirilgan baytda ma'shuqaning yuzi va zulfi ta'rif etiladi. Navoiy inson yuzini ilohiylashtirib, uni Qur'onga, yuzi ustiga yoyilib tushgan zulflarini esa chilvirga tashbih qiladi. Ma'shuqaning husn-latofati va qop-qora zulflariga oshiq bog'lanib qoladi, shu nuqtayi nazardan ma'shuqaga “kofir desam tonma”, deydi:

Yuzu zulfung chu din qasdi qilur, kofir desam tonma,

Demon yuz uzra zulfung, balki mus'haf uzra zunnoring [3].

Baytda somatizmlar tanosub va tashbehni hosil qilgan. XV asrning 1-yarmidan boshlab o'zbek mumtoz adabiyotida ma'shuqa yuzini Mus'haf – Qur'onga tashbeh qilish an'ana sifatida shakllandi. Navoiy ham ushbu an'anani davomchisi sifatida yor yuzi mus'haf – yuzidagi zulf esa mus'haf uzra zunnordir, deydi. Zulf g'ayridinlar zunnori –chilviriga tashbeh etilgan. Shoir navbatdagi baytda ham yor yuzi va uning ta'rifi bilan bog'liq badiiy ifodani keltiradi:

Kohiy yuz birla o'larmen, Isaviydam soqiyo,

Boda tut xurshid jomi kahrabo kirdoridin [3].

Baytda oshiqning ruhiy holati va uning ta'sirchan manzarasini yaratishda talmeh va nido san'atidan o'rinli foydalanilgan. Lirik qahramon soqiyga murojaat qilib, bu foniy dunyoni tark etsa ham, ul ruxsorning yodi bilan ketishini ma'lum qiladi. Ya'ni sarg'aygan yuzlarim bilan xuddi Isodek bu dunyoni tark etaman, chunki uning ishq qalbinga tushdi, ana shuning uchun ham menga boda tut,- deb o'z arzini bayon etadi.

Mumtoz adabiyotimizda ma'shuqaning go'zallik uzvlarini ifodalashda somatizmlar bilan birgalikda arab harflarining shakily ko'rinishiga asoslangan kitobat san'ati ham keng qo'llanilgan. Jumladan, Alisher Navoiy ham g'azallarida arab harflarining shakliy ko'rinishidan unumli foydalanib, nihoyatda go'zal tasvirlar yarata olgan. Masalan, navbatdagi baytda ج – harfini zulfga va harfning orasidagi nuqta belgisini zulfning orasida joylashgan xolga o'xshatadi:

Zulfungda xol «jim» arosindag'i nuqtadek,

Yuzungda zulf «vard» yonindag'i «dol» ekin [3].

Zulf “Jim” harfi bilan birgalikda “Dol” harfiga ham tashbeh etiladiki, bunda ham shakliy o'xshashlik inobatga olinadi. Baytning 2-misrasida esa yorining yuzi «vard» - atirgulga qiyoslanadi. Hayratlanarlisi shuki, shoir ajoyib so'z o'yinidan ham foydalangan. Ya'ni yuz – vard (atirgul) bo'lsa, yuzdagi zulf “vard” yonidagi «dol» ekan, deyish bilan ham zulfni dol harfining shakliga qiyoslasa, ham “vard” so'zining «dol» bilan tugashiga ishora qilgan. Baytdagi zulf, yuz, xol – inson tana a'zolari umumiyliги ostida tanosubni yuzaga keltirgan.

Mumtoz she'rlarda yuz bilan bog'liq juda ko'p tashbehlar yaratilgan. Masalan, quyidagi baytda quyoshga o'xshatilgan:

Sujud etar quyosh ollinda uylakim hindu

Yuzung qoshinda quyosh loilo ha illohu [3].

Baytda shoir hindularning quyoshga sajda qilishiga ishora etib, ma'shuqa yuzi- quyosh, shuning uchun unga hindu “sujud etar” deya e'tirof etadi. Shuningdek, “loilo ha illohu” (Allohdan o'zga iloh yo'q) kalimasiga talmeh qilib, Allohning yagonligi – tavid g'oyasiga urg'u beradi. Orifona g'azallarda quyosh va zarra Haq va tajalliga ishora sifatida zikr etiladi. Baytda ham ayni masala qalamga olingan.

Navbatdagi baytda ham bevosita quyosh va somatizmlardan esa yuz qalamga olinadi:

To ko'rubon yuzin quyosh qolg'ali ishtiyoqig'a

Goh boshig'a evrulur, goh tushar ayoqig'a [3].

Shoir ma'shuqa madhini davom yettirib, fikr ta'sirchanligiga mubolag'a san'atidan foydalanish orqali erishadi. Yorning husni shunchalik go'zalki, uni bir ko'rib qolgan quyoshning unga ishtiyoqi oshib, goh parichehraning boshiga, goh oyog'iga tomon tushadi. Bilamizki, ko'pgina g'azallarda yor yuzini quyoshga tashbeh etish an'ana tusiga kirib qolgan. Ushbu baytda esa, an'anadan chekingan holda shoir ma'shuqa jamolini quyoshdan ham go'zalroq ekanini e'tirof etib, quyosh unga maftun bo'lib goh boshiga, goh oyog'iga tomon evrulishini qayd etadi.

Aksariyat g'azallarda ma'shuqa portretini tasvirlashda ilohiy va muqaddas tushunchalardan ham foydalaniladi. Navoiyning quyidagi baytida ham ushbu tasvirlarni ko'rish mumkin:

Sunbulungdur uqdayi ra'su yuzung mohi tamom,
Orazing Firdavsu qad to'biyu la'ling salsabil [3].

Shoir somatizmlar orqali badiiy tasvir yaratib, ma'shuqa ta'rifida ilohiy tushunchalardan mahorat bilan foydalangan. Bunda "istiora" bilan yor sochini sunbulga qiyoslasa, sochning holatini uqda (tugun) ekanligini qayd etib, bosh va yuzini oyga mengzaydi. Lirik qahramon uchun ma'shuqa orazi- jannat, qad-qomati jannatdagi Tubi daraxti, labi esa jannatdagi muqaddas buloqni eslatadi. Shoir ma'shuqaning har bir uzvini tashbih san'ati vositasida badiiy talqin qiladi. Jumladan, yuzini oyga hamda jannatga, qomatini tik o'suvchi tubi daraxtiga, lablarini hayot bag'ishlovchi muqaddas buloq suvlariga qiyosladi. Labni qizil qimmatbaho tosh –la'l deyishi "istiora" hisoblanadi. Qip- qizil la'ldek lablari jonlantiruvchi tiniq suv bo'lib, u oshiqqa hayot beradi. Manbalarda, labdagi namlik obi hayot - ishq va muhabbat bulog'i, «lab» deganda esa insonga jon, hayot baxsh etuvchi muhabbat chashmasi tushuniladi [6].

Navoiy ma'shuqa tasvirining jozibali ifodasi uchun ko'z tasviriga ham murojaat etadi. Quyida keltirilgan parchada ko'zning jodu va sehrli sirlari ochiladi:

Ko'zungdur fitnavu afsun savodidin qaro nargis,
Yuzumdur mehnatu idbor dog'idin sarig' lola [3].

Mazkur baytda ma'shuqaning qaro ko'zlari ta'riflanib, uning qaroligiga sabab esa, "fitnavu afsun" dir, deydi. Shoir yor ko'zining qaroligining sababini anglatish bilan cheklanmaydi, balki oshiq ruhiy holati tasvirini ham keltiradi. Bunda tashbeh san'ati imkoniyatidan unumli foydalanadi. Ya'ni ma'shuqa fitnakorligi va unga ko'ngil bergan oshiqning iztiroblardan alam chekkani tashqi qiyofasiga ham ta'sir ko'rsatgani bayon etiladi. Fitna-yu sohir bo'lgan yorning shahlo ko'zlari qop- qora, oshiq yuzi esa mehnat va baxtsizliklardan sariq lola kabidir. Navoiy g'azallari tarkibida mahbuba jamolining go'zallik uzvlari qatorida qosh hamda zulf ta'rif ham o'zgacha o'rin egallaydi. Bu bilan bog'liq jihatlarni quyidagi misralarda ko'rish mumkin:

Vo'smasi qavsi quzah, g'ozasi gulgun shafaq,
Zulfu yuzi tunu kun, ko'rki, ne makkoradur [3].

Mahbubasining yoydek qoshlariga o'sma qo'ygani, shafaqdek yuziga qizilrang upa-pardoz surgani, zulfi tun kabi qop-qora, yuzlari esa uning aksi - quyoshdek ekani ta'rif etiladi. Oshiq bu sohibjamolni ko'rib, husni - latofatiga maftun bo'ladi, xayolini band yetgan chiroyi uni asir qiladi. Shu bois uni «makkora» sifati bilan atashni joiz deb biladi.

Navoiy ma'shuqa go'zalligi ta'rifida arab harflarining shakliy ko'rinishidan ham yangicha qiyoslar yaratadi:

Tararda uhdaliq zulfin musalsal ayladi chinlar,
Girih «mim», ikki zulfi ikki «lom», iynak tarog' «sin»lar» [3].

Ma'shuqa zulfini tarashda hosil bo'lgan chiginlar ham zulf bilan bog'lanib ketadi, bu tugunlar Mim (م) harfini, ikki zulfi Lom - «ل» harfini, tarog' esa xuddi س Sin harfini eslatadi. Bu kabi tashbehlar fikr ta'sirchanligini ta'minlagan.

Quyidagi baytda ham shoir arab harflari orqali nihoyatda chiroyli ifodani hosil qiladi:

Nuqtayi xoling nedin shirin labing ustidadur,
Nuqta chun ostin bo'lur har qaydakim yozilsa «lab». [3]

Arab alifbosida "lom", "alif" va "ba" harflaridan "lab" so'zi kelib chiqadi (ل ب ا) Ba harfining yozilishiga ahamiyat qaratsak, harf ostida nuqtasi bor. Ushbu harflar ham birlashtirib yozilganda, "ba" harfi "lom"dan keyin yoziladi. Mana shu holatni shoir ma'shuqaning shirin lablari ostida nuqtadek xoli joylashganligi tasviri bilan ifodalab beradi. Ma'shuqa qoshi ta'rifida arab harflaridan "Nun" qo'llanilgan o'rinlarni ham ko'rish mumkin:

Ko'zu qoshing biaynih nargiz boshinda «nun»
Zulfung ayog'ing ostida chun vard ayog'i «dol». [3]

Ko'z-u qoshlaring xuddi nargiz guli boshidagi «Nun» harfi kabidir. ن ning shakliga ahamiyat qaratsak egri, kamonsimon tomoni qoshni eslatadi. Nega aynan "nargiz boshinda", degan haqli savol tug'ildi. Mumtoz adabiyotimizda ko'z nargizga tashbeh qilinadi, yoki aynan "istiora" orqali

to'g'ridan to'g'ri ko'z o'rnida nargiz ishlatiladi. Navoiy mazkur an'anani davom ettirgan. Ikkinchi misrasida ma'shuqaning zulflari uzunligidan oyog'igacha tushishi e'tirof etiladi va ayni zamonda zulfning shakli uchun arab harflaridan "dol" ni tanlaydi. Chunki mazkur harfning shakli ko'rinishi (-) zulfga o'xshaydi. Ammo shoir shunchaki tashbeh bilan chegaralanib qolmay "vard ayog'i «dol» deya mazkur so'zning oxiri "dol" bilan tugashiga ishora qilib, chiroyli so'z o'yinini yaratadi. Nega aynan "vard"?! Chunki vard – bu atirgul, bu bilan shoir ma'shuqani bir jihatdan go'zal atirgulga o'xshatadi. Arab alifbosi harflari shaklidan unumli foydalanib, ma'shuqa uzvlarini tabiatdagi go'zal predmetlar bilan o'xshash tomonlarini topa olgani Navoiyning sinchkov nigohi va buyuk iste'dodidan yana bir karra nishon beradi.

Alisher Navoiy quyidagi baytda ma'shuqaning zulflarini «husni ta'lil» san'ati vositasida yangicha ifoda kashf etadi:

Zulfi sarkashlik qilur har necha ul oy cheksa qad,
Soya garchi qisqarur doim biyik bo'lg'ach quyosh. [3]

Ushbu parchada ham ma'shuqaning go'zallik uzvlari bitilgan bo'lsa-da, mazkur tasvir mazmun va ifoda e'tibori bilan originaldir. Oy «istiora» si orqali yor – ma'shuqa nazarda tutiladi. Baytda aytilishicha, ul pari har safar qaddini ko'targanida zulflari itoatsizlik qilib, yuzini to'sib qo'yarmish. Ikkinchi misrada shoir ayni holatga hayotiy dalil keltiradi. Chunki quyosh ham qancha balandlikka ko'tarilgani sayin soyasi qisqarib qoladi. Shoir ushbu hayotiy misol bilan o'z fikrini dalillaydi. Mazkur ifodani tamsil san'atining go'zal namunasi deyish mumkin.

Ko'pgina mumtoz g'azallarda yorning labi la'l (qimmatbaho qizil tosh)ga tashbeh etiladi. Navoiyda ham ayni tashbeh bilan birgalikda o'ziga xos o'xshatishlarni ham ko'rish mumkin:

Ul labi unnobgun ko'nglumda ekkkan tuxmi mehr
Ko'nglum ichra yoshurun durdonadek unnob aro. [4]

Unnob - jilonjiyda. Jilonjiyda - xurmoning bir turi bo'lib, rangi qizg'ish tusda bo'ladi. Bu meva rangi qizilligi bois labga o'xshatilgan. Ma'shuqaning jilonjiyda misol qip-qizil lablari oshiq ko'ngliga mehr urug'larini ekadi. Qolaversa, oshiq qalbida unnobdek lablar orzusi durdonadek yashirinadi. Baytdagi «tuxmi mehr» esa istiorani yuzaga keltiradi.

Ma'lumki, mumtoz adabiyotda mahbuba lablarining kichkinaligi o'ziga xos go'zallik ifodasi sifatida ta'riflanadi. Navoiy yozadi:

Nukta der holatda tor og'zingni ko'rguzgan labing,
Go'yiyo zanbur neshidin teshilgan bol erur [3]

Shoir tamsil san'atiga asoslanib, go'zal badiiy tasvirni yaratadi. Labingning torgina ekanligini ko'rgan kishilar nuqta deb atashadi, bu go'yoki arining nishidan teshilgan bolga ham o'xshaydi. E'tibor qaratsak, labning ikki sifati: 1) nuktadek kichikligi; 2) boldek shirinligiga ahamiyat berilyapti.

Mumtoz adabiyotda «o'likni tirgizish» ifodasi hazrati Iso alayhissalomning mo'jizalariga asoslanadi. Qolaversa, ma'shuqa ham Iso nafasli deya ta'riflanadi. Yoxud ma'shuqaning la'l-u labidagi ter ham hayot suvidir.

Mumtoz adabiyotda Xizr alayhissalom hayot suvini ichib, abadiy hayot topgan qahramondir. Navbatdagi baytda bu haqiqat - lablarningdagi qatra-qatra ter Xizr ichgan suv bilan do'st tutinishdi,- tarzida ma'shuqa lablarining o'lik dillarga hayot bo'lishi bayon etiladi:

La'li labingda ter bo'lub obi hayot qatrasini,
Yoki Xizr suyi labing qatra bo'lub hubob anga [3].

1) La'li lab- qizil lab. 2) Oriflar tilida kalom, so'z (Fahruddin Iroqiy) [6]. Demak, la'li lab deganda, so'zning mohiyatidan, ma'shuqa so'zi, kalomi anglashiladi. 3) La'li labning yana bir ma'nosi jon bag'ishlovchi, tiriltiruvchi nafas. Alvon lablardagi ter - bu hayot baxsh etuvchi qatralardir. Alisher Navoiy abadiy hayotga erishgan Xizr ichgan suvlar u qatralar bilan do'st tutindimikan,- deb labda ko'ringan terning majoziy sharhlarini bayon yetadi.

Har labing o'lganni tirguzmakda, jono, jon erur,
Bu jihatdin bir-birisi birla jonajon erur [3].

Ma'shuqaning har labi o'likni tiriltirishda bir jondir. Bu jihatdan ikki labi bir-biri bilan jonajondir. «Jon» va «jonon» istilohlarining irfoniy ma'nolariga ko'ra, lab deganda jon, jon deganda

jonon tushunchalari ergashib keladi. «Jono» «jon» va «jonajon» soʻzlari ishtiyoqni hosil qilgan. Baytda irfoniy ma'no ifodalab kelgan jononning jon ato etishi ham, ilohiy kalomlar ham, ma'shuqa soʻzlari ham insonga ruh bag'ishlaydi, o'lik dillarga hayot beradi, chorasizga imkon yaratadi. Bu kabi ma'nolar tasavvuf adabiyotining ilohiy haqiqatlaridir.

Mumtoz she'riyatda ma'shuqaning jon ato etuvchi lablari Iso payg'ambar va u kishining nafasleri bilan qiyos yetiladi. «Iso nafas», «Isiyi jon», «Masih», «Masihanfos» sifatlarining qo'llanishi ham shunga ishora bo'lib keladi:

Ul Masih anfosi jonbaxshu labi hayvon suyi,
Olloh-olloh, necha jonim notavon bo'lg'usidur? [3]

«Ul Masihning nafasi, jonbaxsh lablari hayot suvidir, Olloh- olloh, yana mening jonim nechun notavon bo'ladi?...»

Iso payg'ambarning o'z nafasleri bilan o'likni tiriltira olish xislatlari Qur'oni Karimda ham zikr yetiladi. “ Iso men sizlarga yaratgan egamizdan oyat –mo'jiza keltirdim; loydan qush timsolini yasab unga puflasam, u Allohning izni bilan jon kiradi, Allohning izni bilan ko'r va pesni tuzata olaman, va o'liklarni tiriltiraman, yeyayotgan va zaxirada saqlayotgan narsalaringizni ham aytib bera olaman, ishonsangiz ana shular payg'ambarligim uchun yetarli dalildir [8].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytish mumkinki, mumtoz she'riyatda, ayniqsa, Navoiy lirikasida mahbuba go'zalligini ulug'lash asnosida haqiqiy mohiyatga - Parvardigorga oshiq bo'lish, uning go'zalliklaridan bahramand bo'lish g'oyalari satrlar mag'ziga singdirib yuboriladi. Shu bois go'zal inson va uning turli uzvlariga mahliyo bo'lib qolish orqali Yaratganning fayz-u tarovati, ilohiy qudrati kashf etilib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mavluda I.G. Somatik leksikaning xususiyatlari. Volume 2 | issue 6 | 2021 issn: 2181-1601.-bb. -2
2. Rayxshteyn A.D. Sopostavitelnyy analiz nemetskoy i russkoy frazeologii. - M: Vysshaya shkola, 1980. - B. 5.
3. Alisher Navoiy. Mukammalar asarlar to'plami. XX jildlik. 1-jild. Badoye ul -bidoya. -Toshkent: Fan, 1987. - 688 b.
4. Alisher Navoiy. Mukammalar asarlar to'plami. XX jildlik. 3-jild. G'aroyib us - sig'ar. -Toshkent: Fan, 1988. - 575 b.
5. Navoiy asarlari lug'ati. Tuzuvchilar: P.Shamsiyev va S. Ibrohimov. Toshkent: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1973.– 784 b.
6. Navoiy g'azaliyoti talqinlari. «G'aroyib us-sig'ar». Jonbaxsh lab haqiqati, 73-74-betlar.
7. Navoiy g'azaliyoti talqinlari. «G'aroyib us- sig'ar». Targizish mo'jizalarining asoslari, 77-79-betlar.
8. Qur'oni Karim oyatlari mazmun- ma'nosining o'zbekcha izohli tarjimai. Ikkinchi nashr. Tarjimonlar: Azizxo'ja Inoyatov, G'ani Zikrillayev. – Toshkent: “Hilol – Nashr”, 2022. Oli Imron surasi, 49- oyat - 56-bet.
9. Amonova Z., Axrorova Z. “Nasoyim ul muhabbat” da Imom G 'azollii talqini. //Alisher Navo'i and 21 st century. – 2024. – T. 1. – №. 1.
10. Amonova Z., To'rayeva M. Alisher Navoiy she'riyatida inson ta'na a'zolarining qo'llanishi //Konferensiyalar| Conferences. – 2024. – T. 1. – №. 5. – C. 79-83.

UO'K 82-053.2(075)

SADRIDDIN AYNIY BOLALAR ADABIYOTINING ASOSCHISI
U.S.Amonov, dots., PhD, Buxoro Davlat Pedagogika Instituti, Buxoro
Sh.R.Saparova, tayanch doktorant, Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro

Annotatsiya. Bu maqolada Sadridin Ayniyning “Eski maktab” asari yoritiladi. Asar avtobiografik mazmundagi asar bo'lib, ustoz Ayniyning bolalik damlarini, o'qigan maktablarini hikoya qiladi.

Kalit so'zlar: Prezidentimizning xalqaro konferensiyadagi nutqi, jadid ma'rifatparvarlarimizning darsliklari, Sadridin Ayniyning “Eski maktab” avtobiografik asari.

Аннотация. В данной статье рассматривается произведение Садриддина Айнни “Eski maktab” (Старая школа). Произведение автобиографично и рассказывает о детстве учителя Айнни и школах, которые он посещал.

Ключевые слова: выступление нашего Президента на международной конференции, учебники наших современных просветителей, автобиографическое произведение Садриддина Айнни “Eski maktab” (Старая школа).